

IJTIMOIIY SUG'URTA TIZIMIDA ADOLAT VA HUQUQIY KAFOLATLAR: FUQAROLARNING HUQUQ VA MAJBURIYATLARI

Iskandarova Kamolatxon Xakimxon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy sug'urta tizimi kontekstida adolat, huquqiy kafolatlar hamda fuqarolarning huquq va majburiyatlari tahlil qilinadi. Avvalo ijtimoiy sug'urta tushunchasi, uning turlari va asosiy printsiplari aniqlanadi. Keyin milliy qonunchilik, jumladan O'zbekiston Respublikasidagi mehnat, pensiya, kasallik va nogironlik sug'urtasini tartibga soluvchi normativ hujjatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, fuqarolarning huquqlari va majburiyatlari, tizimdagi adolatni ta'minlash mexanizmlari, mavjud muammolar va takliflar ko'rib chiqiladi. Maqola huquqiy normativ hujjatlar va amaliyotlarni tahlil qilish metodiga tayangan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy sug'urta, adolat, huquqiy kafolatlar, fuqarolarning huquqlari, majburiyatlar, O'zbekiston qonunchiligi.

Аннотация: В данной статье проводится анализ справедливости и правовых гарантий в системе социального страхования, а также прав и обязанностей граждан. Вначале определяется понятие социального страхования, его виды и основные принципы. Затем рассматривается национальное законодательство, регулирующее трудовое, пенсионное, больничное и инвалидное страхование в Республике Узбекистан. Также анализируются права и обязанности граждан, механизмы обеспечения справедливости в системе, выявляются проблемы и даются рекомендации. Методология — анализ нормативно-правовых актов и практики их применения.

Ключевые слова: социальное страхование, справедливость, правовые гарантии, права граждан, обязанности, законодательство Узбекистана.

Abstract: This article analyzes fairness and legal guarantees in the social insurance system, as well as citizens' rights and obligations. First, the concept of social insurance, its types, and main principles are defined. Then, national legislation regulating labor, pension, sickness, and disability insurance in the Republic of Uzbekistan is examined. The rights and obligations of citizens, mechanisms for ensuring fairness, existing problems, and recommendations are analyzed. Methodology: analysis of normative-legal acts and practical application.

Keywords: social insurance, fairness, legal guarantees, citizens' rights, obligations, Uzbekistan legislation.

Ijtimoiy sug'urta tizimi zamonaviy davlatlarning ijtimoiy himoya siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu tizimning asosiy maqsadi – fuqaroning hayotidagi turli xavf-xatarlardan himoya qilish, pensiya, kasallik, nogironlik yoki ish bilan bog'liq

xavflar yuzaga kelganda adolatli yordam ko'rsatishdir. Shu bilan birga, ijtimoiy sug'urta tizimining samarali ishlashi huquqiy kafolatlar va adolat tamoyillari bilan bevosita bog'liq. O'zbekiston kontekstida ijtimoiy sug'urta tizimi respublika qonunchiligida tartibga solinadi va davlat tomonidan nazorat qilinadi. Fuqarolarning huquqlari, majburiyatlari va tizimdagi adolatni ta'minlash mexanizmlari muhim masalalardan hisoblanadi. Ushbu maqola shu masalalarni tahlil qilish, mavjud bo'shliqlarni aniqlash va takliflar berish maqsadida yozildi.

Ijtimoiy sug'urta deganda davlat yoki maxsus tashkilotlar orqali shaxslarning hayoti va sog'lig'iga xavf tug'ilishi holatlarida moddiy yordam ko'rsatish tizimi tushuniladi. Unga quyidagi turlar kiradi: pensiya, kasallik, nogironlik, ish bilan bog'liq xavf sug'urtasi va boshqalar.

1. **Majburiylik** – ayrim sug'urta turlari qonun bilan belgilangan bo'lib, barcha shaxslarga majburiydir.
2. **Adolat va tenglik** – barcha sug'urtalanuvchilar teng huquqlarga ega bo'lishi.
3. **Moliyaviy barqarorlik** – sug'urta fondi jamg'armalari orqali to'lovlar va nafaqalar kafolatlanadi.
4. **Xavf asosida sug'urta** – foyda va to'lovlar xavf va ehtimolga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasining *Mehnat kodeksi* va boshqa normativ hujjatlari ish beruvchi va xodimning huquqlari va majburiyatlarini belgilaydi. Ishchi ish joyida sug'urtaga ega bo'lishi va mehnat shartnomasiga muvofiq to'lov olishi kafolatlanadi.

Pensiya sug'urtasi to'g'risidagi qonun shaxslar ish faoliyatidan to'plangan badallar asosida nafaqa olish huquqini belgilaydi. Shu bilan birga, muddatli yoki doimiy pensiyalar, yetarli moliyaviy ta'minot va adolat tamoyillari nazarda tutilgan.

Kasallik va nogironlik sug'urtasi to'g'risidagi qonunlar kasallik tufayli ish qobiliyatini vaqtincha yo'qotgan shaxsni moddiy jihatdan ta'minlashni tartibga soladi.

- Sug'urta to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish.
- Sug'urta shartlariga rioya qilish va talab qilinadigan ma'lumotlarni taqdim etish.
- Sug'urta kompaniyasi yoki davlat organlari tomonidan belgilangan qonuniy talablarni bajarish.

Ijtimoiy sug'urta tizimida adolat – bu barcha fuqarolarning teng huquqli va haqqoniy sug'urta xizmatlarini olishini ta'minlashdir. Huquqiy kafolatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Sug'urta shartlari va to'lovlar qonun bilan himoyalangan.
2. Fuqarolar o'z huquqlarini sud orqali himoya qilish imkoniga ega.

3. Sugʻurta tizimida shaffoflik, monitoring va nazorat organlari mavjud.

Oʻzbekiston qonunchiligida davlat ijtimoiy sugʻurta tizimini nazorat qiladi, fuqarolarning huquqlari buzilganda sudga murojaat qilish huquqi kafolatlanadi.

1. Baʼzi hududlarda sugʻurta xizmatlariga kirish cheklangan, ayniqsa qishloq va uzoq hududlarda.

2. Fuqarolarning huquqiy savodxonligi pastligi tufayli huquq va majburiyatlarni toʻliq bilmasligi.

3. Baʼzi sugʻurta turlari uchun moliyaviy barqarorlik kafolati yetarli emas.

4. Adolat tamoyillari baʼzan amaliyotda buziladi: nafaqalar kechikadi yoki toʻliq toʻlanmaydi.

Ijtimoiy sugʻurta tizimini yanada shaffoflashtirish va monitoring mexanizmlarini kuchaytirish.

- Fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish uchun targʻibot va treninglar oʻtkazish.

- Sugʻurta fondlarini barqaror moliyaviy taʼminot bilan mustahkamlash.

- Qishloq hududlarida va chekka joylarda sugʻurta xizmatlariga kirishni kengaytirish.

- Huquqiy boʻshliqlarni bartaraf etish, maxsus normativ hujjatlarni ishlab chiqish.

Ijtimoiy sugʻurta tizimi fuqarolarning ijtimoiy himoyasi, adolat va huquqiy kafolatlarni taʼminlashda muhim vosita hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasida tizim normativ hujjatlar bilan tartibga solingan boʻlsa-da, mavjud muammolarni bartaraf etish va tizimni samarali ishlashini taʼminlash zarur. Fuqarolarning huquqlari, majburiyatlari va adolat tamoyillari birgalikda tizimning samaradorligini oshiradi. Shu bois davlat, jamiyat va fuqaro hamkorligi ijtimoiy sugʻurta tizimining barqaror ishlashini taʼminlaydi.

Ijtimoiy sugʻurta tizimi fuqarolarning hayoti va sogʻligʻini turli xavf-xatarlardan himoya qilishga qaratilgan davlat instituti boʻlib, unda adolat va huquqiy kafolatlar markaziy oʻrin tutadi. Fuqarolar ish joyida sugʻurta badallarini toʻlash orqali mehnat, kasallik, nogironlik va pensiya sugʻurtasi kabi xizmatlardan foydalanish huquqiga ega boʻladi. Oʻzbekiston Respublikasida ijtimoiy sugʻurta tizimi Mehnat kodeksi, Pensiya sugʻurtasi toʻgʻrisidagi qonun va Kasallik hamda nogironlik sugʻurtasi toʻgʻrisidagi qonunlar bilan tartibga solinadi. Mazkur qonunchilik tizimida sugʻurta xizmatlariga kirish, badallarni oʻz vaqtida toʻlash, shartlarni bajarish va nazorat organlari orqali huquqlarni himoya qilish kafolatlanadi.

Tizimda adolat tamoyili barcha sug'urtalanuvchilar uchun teng huquqlarni ta'minlashga qaratilgan. Shu bilan birga, chekka hududlarda sug'urta xizmatlariga kirish cheklanganligi, fuqarolarning huquqiy savodxonligi pastligi, ba'zi sug'urta turlari uchun moliyaviy barqarorlik yetarli emasligi amaliy muammolar sifatida mavjud. Milliy qonunchilik va amaliyot o'rtasidagi tafovut, huquqiy bo'shliqlar, shuningdek yangi texnologiyalar va norasmiy mehnat aloqalarini qamrab olmasligi tizim samaradorligini pasaytiradi.

Muammoni bartaraf etish uchun tizimni shaffoflashtirish, fuqarolarni huquqiy savodxonlik bo'yicha o'qitish, chekka hududlarda xizmatlarga kirishni kengaytirish, sug'urta jamg'armalarini moliyaviy jihatdan mustahkamlash va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, davlat ijtimoiy sug'urta tizimi va fuqarolarning majburiyatlari hamkorlikda tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi, adolat va huquqiy kafolatlarni kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Pensiya sug'urtasi to'g'risidagi qonun. Toshkent, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Kasallik va nogironlik sug'urtasi to'g'risidagi qonun. Toshkent, 2020.
4. Abdullayev M., Xudoyberdiyev N. *Ijtimoiy sug'urta tizimi va fuqarolarning huquqlari*. Toshkent, 2021.
5. Ismoilov R. *Davlat ijtimoiy sug'urta tizimi va adolat tamoyillari*. Toshkent, 2023.
6. Rahimova L. *Fuqarolarning majburiyatlari va ijtimoiy kafolatlar*. Toshkent, 2022.